

منابع مطالعاتی دیدگاه‌های مهدوی/کتاب‌شناسی مهدویت

کتاب‌های زیادی بر اساس دیدگاه کلامی تاریخی و با بهره‌گیری از مصادر اولیه مهدویت نگاشته شده است که در ادامه به بخشی از مهمترین آنها اشاره خواهیم کرد.

کتاب‌های زیادی بر اساس دیدگاه کلامی تاریخی و با بهره‌گیری از مصادر اولیه مهدویت نگاشته شده است که در ادامه به بخشی از مهمترین آنها اشاره خواهیم کرد.

به گزارش خبرنگار مهر، متن زیر برشی از کتاب «معرفت امام زمان (عج)» اثر ابراهیم شفیعی سروسستانی است که در ادامه می‌خوانید؛

برای آشنایی بیشتر مخاطبان به بررسی منابعی می‌پردازیم که بر اساس شناخت باور مهدوی و فرهنگ انتظار تدوین و منتشر شده‌اند.

الف) منابع دیدگاه کلامی تاریخی

پرداختن به همه کتاب‌هایی که از قرن‌ها پیش تاکنون با دیدگاه یاد شده نوشته شده‌اند، در گنجایش این پژوهش نیست. پس به ناچار، تنها عنوان‌ها، نویسندگان و سرفصل‌های برخی از مهم‌ترین این کتاب‌ها را که در واقع، مصادر اصلی باور مهدوی شیعی به شمار می‌آیند، به ترتیب تاریخ می‌آوریم.

یک. کتاب‌های کهن

این کتاب‌ها در شمار مجموعه کتاب‌های حدیثی یا تاریخی شیعه‌اند که بخشی از آنها به بررسی ابعاد اعتقادی و تاریخی باور مهدوی اختصاص یافته است:

۱. الکافی، محمد بن یعقوب کلینی (م ۳۲۸ یا ۳۲۹ ه. ق)، ۸ جلد، چاپ چهارم: تهران، دارالکتب الإسلامیه، ۱۳۶۵.

کتاب الکافی جزو کتاب‌های چهارگانه (کتب اربعه) روایی شیعه است. این مجموعه هشت جلدی در مجموع بین ۱۶ تا ۱۸ هزار روایت را در خود جمع کرده و شامل سه بخش کلی اصول (جلد ۱ و ۲)، فروع (جلد ۳ و ۷) و روضه (جلد ۸) است. «اصول کافی»، دربردارنده روایات اعتقادی، «فروع کافی»، دربردارنده روایات فقهی و عبادی و «روضه کافی» شامل روایات اخلاقی و موضوع‌های پراکنده دیگر است.

جلد اول و دوم کتاب الکافی که مباحث اعتقادی را دربردارد، با عنوان اصول کافی در چهار جلد ترجمه شده و در دست‌رسم همه علاقه‌مندان به معارف شیعی قرار گرفته است. [۱]

بخش بزرگی از جلد اول (متن عربی) این کتاب (صص ۱۶۸ ۵۵۴) با عنوان «کتاب الحجّة» به مباحث مختلف مرتبط با موضوع امامت، اعم از مباحث نظری و تاریخی اختصاص دارد. برخی از موضوع‌هایی که در ابواب مختلف این کتاب بدان‌ها پرداخته شده، به این شرح است: وجود حجت خدا در هستی؛ ویژگی‌های امامان معصوم (ع)؛ دلایل امامت هر یک از امامان شیعه از جمله امام مهدی (ع)؛ کسانی که در دوران غیبت امام مهدی (ع) را دیده‌اند؛ ویژگی‌های عصر غیبت؛ نهی از تعیین وقت برای ظهور و... در ادامه همین کتاب با عنوان «ابواب التاریخ»، شاهد تاریخ زندگانی پیامبر اعظم (ص) و امامان معصوم (ع) هستیم.

گفتنی است در جلد هشتم الکافی نیز به صورت پراکنده، احادیثی در زمینه برخی ویژگی‌های آخرالزمان، نشانه‌های ظهور و مانند آن آمده است. [۲]

عزیزانی که علاقه‌مندند مباحث یاد شده را در متن ترجمه شده دست‌رسم [۳]؛ و جو کنند، می‌توانند به جلد اول این کتاب (صص ۲۳۶-۳۹۵) و جلد دوم آن مراجعه کنند.

۲. کمال الدین و تمام النعمة، ابوجعفر محمد بن علی بن الحسین، معروف به ابن بابویه و شیخ صدوق (م ۲۸۱ هـ . ق)، ۲ جلد، تحقیق و تصحیح: علی ریم؛ اکبر غفاری، ترجمه: منصور پهلوان، چاپ اول: قم، سازمان چاپ و نشر دارالحديث، ۱۳۸۰.

چنان که شیخ صدوق (ره) در مقدمه این کتاب آورده، امام مهدی (ع) در رؤیایی صادق، دستور نگارش کتاب یاد شده را به ایشان داده است. کتاب کمال الدین و تمام النعمة که یکی از مصادر منحصر به فرد موضوع مهدویت به شمار می آید، مشتمل بر یک مقدمه و ۵۸ باب است. در مقدمه این کتاب، به برخی شبهه ها در مورد امام مهدی (ع) پاسخ داده شده و در ابواب کتاب، موضوع های متنوعی بررسی شده است. برخی از موضوع های بررسی شده در این ابواب به این شرح است: احوال کسانی که عمرهای طولانی داشته اند؛ دلایل نیاز مردم به امام؛ روایاتی که از پیامبر اعظم (ص) و امامان معصوم در مورد غیبت امام دوازدهم وارد شده است؛ میلاد امام مهدی (ع)؛ کسانی که آن حضرت را دیده اند؛ توقیعاتی که از امام مهدی (ع) رسیده است و....

۳. کتاب الغیبة، ابن ابی زینب محمد بن ابراهیم بن جعفر، معروف به نعمانی (از علمای قرن چهارم هجری قمری)، تحقیق و تصحیح: علی ریم؛ اکبر غفاری، ترجمه: محمدجواد غفاری، چاپ دوم: تهران، صدوق، ۱۳۷۶.

کتاب یاد شده مشتمل بر یک مقدمه و ۲۶ باب است. نویسنده در مقدمه نسبتاً طولانی این کتاب، به بیان دلایل و انگیزه نگارش کتاب پرداخته و موضوع های گوناگونی را در ابواب مختلف آن بررسی کرده که مهم ترین آنها به این شرح است: ضرورت شناخت امام (ع)؛ غیبت امام زمان (ع)؛ ویژگی های حضرت صاحب الزمان (ع)؛ نشانه های پیش از ظهور؛ وضع شیعه هنگام قیام قائم (ع) و....

۴. الإرشاد فی معرفة حجج الله و علی العباد، محمد بن محمد بن نعمان، معروف به شیخ مفید (م ۴۱۳ هـ . ق)، ۲ جلد، ترجمه و شرح: سید هاشم رسولی محلاتی، تهران، علمیه اسلامیة، بی تا.

این کتاب، مجموعه کاملی از تاریخ زندگانی و شرح احوال و اوصاف امامان شیعه است که در یک مقدمه و ۴۰ باب سامان یافته است. باب ۳۵ تا ۴۰ این کتاب به امام مهدی (ع) اختصاص دارد و موضوع های مختلف مرتبط با آن امام بررسی شده است که از آن جمله به این موضوع ها می توان اشاره کرد: تاریخ ولادت؛ ادله امامت؛ معجزات؛ نشانه های ظهور و....

شیخ مفید رساله های مستقلی نیز درباره غیبت امام عصر و پاسخ به پرسش ها و شبهه های مطرح در این زمینه دارد که از آن جمله می توان به الرسالة فی الغیبة [۳] (چهار رساله مستقل) و الفصول العشرة فی الغیبة [۴] اشاره کرد.

۵. کتاب الغیبة، محمد بن حسن طوسی، معروف به شیخ طوسی (م ۴۶۰ هـ . ق)، تحقیق: عبادالله ریم؛ طهرانی و علی احمد ناصح، چاپ دوم: قم، مؤسسه المعارف الإسلامیة، ۱۴۱۷ هـ . ق.

این کتاب که در مجموعه معارف مهدوی شیعه جایگاه ویژه و قابل توجهی دارد، از دیرباز مورد توجه علما و اندیشمندان مسلمان بوده است و بسیاری از کسانی که در سده های اخیر به نگارش کتاب در این زمینه پرداخته اند، از آن بهره برده اند.

شیخ طوسی در مقدمه کتاب یادآور می شود که این کتاب را برای بررسی مباحث مختلف مرتبط با غیبت حضرت صاحب الزمان (ع)، دلیل آغاز غیبت و علت استمرار آن و همچنین پاسخ ریم؛ گویی به شبهه ها و پرسش هایی که مخالفان مطرح کرده اند، نگاشته است.

برخی از مهم ترین موضوع هایی که در این کتاب بدان ها پرداخته شده، به این شرح است: امامت امام عصر (ع) در زمان غیبت و دلایل موجود در این زمینه؛ اثبات تولد آن حضرت؛ برخی از توقیع های صادر شده از سوی آن حضرت؛ معرفی برخی از کسانی که در دوران غیبت صغرا، توفیق وکالت و نمایندگی امام مهدی (ع) را داشته اند؛ بیان برخی نشانه های ظهور و....

شیخ محمد رازی، کتاب یاد شده را ترجمه و انتشارات کتاب ریم؛ فروشی اسلامیة آن را با نام تحفه قدسی در علائم ظهور مهدی موعود (ع) در سال ۱۳۵۰ منتشر کرده است.

در سال های اخیر نیز دو ترجمه از این کتاب منتشر شده که مشخصات آنها به شرح زیر است:

ترجمه اول توسط آقای عباس جلالی صورت گرفته و در سال ۱۳۸۴ با عنوان خورشید در نهان در دو جلد از سوی انتشارات مؤسسه تعاون امام خمینی (ره) (قم) منتشر شده است. ترجمه دوم توسط آقای مجتبی عزیزی انجام و در سال ۱۳۸۶ به همراه متن عربی کتاب از سوی انتشارات مسجد مقدس جمکران منتشر شده است.

۶. إعلام الوری بأعلام الهدی، [۵] فضل بن حسن طبرسی معروف به امین الإسلام طبرسی (۴۶۸ ۵۴۸ ه. ق)، ۲ جلد، تحقیق: مؤسسة آل‌الرلم‌والبیت (ع) لإحياء التراث، چاپ اول: قم، مؤسسة آل‌الرلم‌والبیت (ع) لإحياء التراث، ۱۴۱۷ ه. ق.

این کتاب دربردارنده تاریخ زندگانی، دلایل و معجزه ها و فضائل و مناقب پیامبر اعظم (ص) و اهل‌الرلم‌والبیت عصمت و طهارت (ع) است. در بخش پایانی کتاب یاد شده، مباحث مختلف مرتبط با امام دوازدهم شیعیان در پنج باب به شرح زیر بررسی شده است: نام، کنیه، لقب، محل تولد، نام مادر امام دوازدهم و کسانی که آن حضرت را دیده اند؛ روایاتی که در زمینه امامت امام دوازدهم از پدران آن حضرت رسیده است؛ چگونگی استدلال به روایات برای اثبات امامت آن حضرت، دلایل و نشانه هایی که در دوران غیبت صغرا از آن حضرت آشکار شده است و بر امامت ایشان دلالت می کنند، برخی از توقیعات (نامه ها و پیام هایی) که از آن حضرت رسیده است، کسانی که آن حضرت را دیده اند یا وکیل ایشان بوده اند؛ نشانه های سال و روز قیام قائم (ع)، سیره آن حضرت در زمان ظهور و خصال ظاهری آن حضرت؛ پاسخ‌رلم‌والبیت‌وگویی به شبهه ها و پرسش هایی که مخالفان مطرح می کنند.

۷. كشف الغمّة فی معرفة الأئمّة، علی بن عیسی بن أبی الفتح الإربلی (م ۶۹۳ ه. ق)، ۳ جلد، چاپ دوم: بیروت، دارالأضواء، ۱۴۰۵ ه. ق.

کتاب یادشده که دوره کامل تاریخ زندگی و فضائل و مناقب پیامبر اکرم (ص) و اهل‌الرلم‌والبیت گرامی ایشان است، از دیرباز مورد توجه اهل تحقیق بوده و به دلیل نیکویی روش، روشنی عبارات، امانت در نقل و استناد به مصادر مورد قبول شیعه و اهل سنت ستایش شده است. [۶]

بخشی از جلد سوم این کتاب (صص ۲۳۳ ۲۶۳) به شرح حال امام دوازدهم اختصاص یافته و در آن، این موضوع ها بررسی شده است: تاریخ زندگی؛ دلایل امامت؛ نشانه های ظهور؛ ویژگی های ظاهری؛ معجزات؛ توقیعات و....

۸. إثبات الهداة بالنصوص و المعجزات، محمد بن حسن خّر عاملی (م ۱۱۰۴ ه. ق)، ۷ جلد، تصحیح: سید هاشم رسولی محلاتی، ترجمه: احمد جنتی، چاپ اول: تهران، دارالکتب الإسلامیه، ۱۳۶۶.

این کتاب بر اساس گفته نویسنده آن، دربردارنده بیش از بیست هزار حدیث و دلیل نقلی در زمینه اثبات نبوت خاصه حضرت خاتم‌الرلم‌والانبیاء (ص) و امامت ائمه اطهار (ع) است. از مهم ترین ویژگی های کتاب یاد شده این است که در بررسی زندگی پیامبر اکرم (ص) و هر یک از ائمه اهل‌الرلم‌والبیت (ع)، روایاتی را که در کتاب های معروف و معتبر شیعه و اهل سنت درباره این بزرگواران آمده، به تفکیک، نقل و بررسی کرده است.

بخش پایانی کتاب إثبات‌الرلم‌والهداة که دربردارنده قسمتی از جلد ششم (صص ۲۲۹ ۲۵۹) و تمامی جلد هفتم این کتاب است، به امام دوازدهم حضرت صاحب الزمان (ع) اختصاص یافته و موضوع های زیر در آن مطرح شده است: نصوصی که از طریق شیعه و اهل سنت در زمینه امامت صاحب الزمان (ع) وارد شده است؛ معجزات صاحب الزمان (ع)؛ صفات امام مهدی (ع) و نشانه های خروج آن حضرت؛ ردّ اندیشه های غلات و....

۹. بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار (ع)، محمدباقر مجلسی معروف به علامه مجلسی (۱۰۲۷ ۱۱۱۰ ه. ق)، ۱۱۰ جلد، چاپ سوم: بیروت، دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۳ ه. ق.

کتاب یاد شده یکی از بزرگ ترین مجموعه های روایی شیعه به شمار می آید و دربردارنده روایات بسیاری در زمینه های مختلف اعتقادی، اخلاقی، فقهی و تاریخی است. سه جلد از این کتاب؛ یعنی جلد های ۵۱ تا ۵۳ با عنوان «تاریخ الحجّة» به بررسی جنبه های زندگی امام عصر (ع) از تولد تا غیبت و از غیبت تا ظهور اختصاص دارد و در آن، بخش عمده ای از روایاتی که در هر یک از این زمینه ها از پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع) نقل شده، جمع‌رلم‌والبیت‌وآوری گردیده است.

مجلدات یاد شده که دربردارنده مطالب جلد ۱۳ از چاپ های قدیمی بحارالانوار است، بارها ترجمه شده و برای همه

علاقه rlm&مندان قابل استفاده است. معروف ترین این ترجمه ها، ترجمه علی دوانی (ره) است که با نام مهدی موعود (ع) از سوی انتشارات دارالکتب الاسلامیه منتشر شده است. انتشارات مسجد مقدس جمکران نیز این کتاب را با ترجمه حسن بن محمد ولی ارومیه ای منتشر کرده است.

برخی از مهم ترین موضوع هایی که در مجله های سه rlm&گانه بحار الأنوار بدان ها پرداخته شده، به این شرح است: ولادت و احوال مادر امام مهدی (ع)؛ اسامی، القاب و کنیه ها؛ نهی از تسمیه آن حضرت؛ صفات، علامات و نسب؛ آیاتی که به قیام قائم تأویل شده اند؛ اخباری که از پیامبر و ائمه معصومین درباره آن حضرت رسیده است (به تفکیک)؛ اخبار کسانی که در طول تاریخ عمرهای طولانی داشته اند؛ معجزه های امام مهدی (ع)؛ احوال سفیران آن امام در زمان غیبت صغری؛ احوال کسانی که به دروغ، ادعای بابیت و سفارت از سوی آن حضرت کرده اند؛ معرفی کسانی که آن حضرت را دیده اند؛ علت غیبت و چگونگی بهره rlm&مندی مردم از امام عصر (ع) در زمان غیبت؛ فضیلت انتظار و آنچه شایسته است در زمان غیبت بدان عمل شود؛ معرفی کسانی که در زمان غیبت کبرا آن حضرت را دیده اند؛ نشانه های ظهور؛ ویژگی های روز ظهور و چگونگی و مدت حکومت آن حضرت؛ سیره و اخلاق آن حضرت و یارانش؛ آنچه هنگام ظهور اتفاق می افتد؛ رجعت؛ توقیعات و....

گفتنی است در پایان جلد ۵۳ بحار الأنوار، کتاب جنه rlm&المأوی اثر حاج میرزا حسین نوری آمده است که در آن به احوال کسانی می پردازد که در دوران غیبت کبرا توفیق تشریف به خدمت امام عصر (ع) را یافته اند.

دو کتاب جدید

در سال های اخیر نیز کتاب های زیادی بر اساس دیدگاه کلامی تاریخی و با بهره گیری از مصادر اولیه مهدویت نگاشته شده که برخی از آنها به شرح زیر است:

۱. إلزام الناصب فی إثبات الحجّة الغایب (ع)، شیخ علی یزدی حائری (م ۱۳۳۳ ه . ق)، ۲ جلد، چاپ دوم: قم، مکتبه rlm&الرضی، ۱۴۰۴ ه . ق.

جلد اول این کتاب شامل این مباحث است: لزوم وجود حجت الهی در زمین؛ معرفت امام (ع)؛ بشارت های الهی به ظهور امام مهدی (ع) در قرآن و دیگر کتاب های آسمانی؛ اخبار پیامبر و ائمه معصومین (ع) به ظهور حجت (ع)؛ آیاتی که به امام مهدی (ع) تفسیر شده اند؛ امکان غیبت و کسانی از انبیا و اولیا که غیبت داشته اند؛ فلسفه غیبت و....

در جلد دوم این کتاب نیز این عنوان ها به چشم می خورد: حکایت کسانی که در زمان غیبت کبرا ادعای رؤیت کرده اند؛ اخبار اهل سنت به وجود حجت (ع)؛ نشانه های ظهور؛ حوادث عصر ظهور و رجعت و....

این کتاب توسط سید محمدجواد مرعشی نجفی ترجمه و با نام چهره درخشان امام زمان (ع) در سه جلد منتشر شده است.

۲. دادگستر جهان، ابراهیم امینی، چاپ هجدهم: قم، شفق، ۱۳۷۸.

نویسنده این کتاب با بهره گیری از قالب گفت rlm&وگو و مناظره میان چند نفر که در کتاب از آنها با عنوان «آقای هوشیار»، «مهندس مدنی»، «دکتر امامی»، «فهمی» و... یاد شده، به مهم ترین پرسش های مطرح در حوزه مهدویت و انتظار پاسخ داده است.

در مقدمه چاپ جدید این کتاب چنین آمده است: عقیده به وجود مهدی و امام زنده غایب یک عقیده اسلامی است و از ارکان مذهب امامیه به شمار می رود. عقیده ای است قطعی که به وسیله اخبار متواتر و قطعی rlm&الصدور به اثبات رسیده و قابل تشکیک نخواهد بود. لیکن بسیاری از مسائل مربوط به آن نیاز به تحقیق و بررسی دارد.... چون در این باره، اشکالات زیادی از جانب مخالفین، کتباً و شفاهاً در بین قشر جوان و تحصیل rlm&کرده، القا می شد که نیاز به پاسخ گویی داشت.... نگارنده از سال های قبل به این نیاز توجه داشت و به همین منظور درصدد تألیف کتابی برآمد که مطالب صحیح مربوط به امام زمان را به خوانندگان عرضه دارد و پاسخ rlm&گوی مشکلاتشان باشد.

برخی از مهم ترین مباحثی که در این کتاب به آنها پرداخته شده، از این قرار است:

آغاز عقیده به مهدی (ع)؛ احادیث مهدی در کتب سنن؛ مهدی های غیرواقعی؛ خانواده پیامبر و یازده امام از مهدی خیر داده اند؛ مهدی؛ گری و جهود و ایرانیان؛ مهدی در سایر ادیان؛ قرآن و مهدویت؛ غیبت صغرا و کبرا؛ چرا از اول، غیبت کامل واقع نشد؟؛ فلسفه غیبت؛ تحقیقاتی در طول عمر، مسکن امام زمان، علائم ظهور و...

۳. امامت و مهدویت، لطف؛ صافی گلپایگانی، ۲ جلد، چاپ اول: قم، انتشارات اسلامی، ۱۳۶۵.

این کتاب، مجموعه ای از مقاله ها و کتاب هایی است که پیش از این به صورت مستقل چاپ و منتشر شده است. عنوان های آثار منتشر شده در این مجموعه به شرح زیر است: انتظار عامل مقاومت؛ فروغ ولایت؛ وابستگی جهان به امام زمان (ع)؛ عقیده نجات؛ بخش؛ اصالت مهدویت؛ معرفت حجت خدا؛ نوید امن و امان؛ پاسخ به ده پرسش.

۴. امام مهدی (ع) از ولادت تا ظهور (ترجمه الإمام المهدی (ع) من المهد إلى الظهور)، سید محمدکاظم قزوینی (۱۳۰۸-۱۳۷۳)، ترجمه: حسین فریدونی، چاپ اول: تهران، آفاق، ۱۳۷۶.

کتاب یاد شده که در شمار محدود کتاب های ارزشمند نگاشته شده در سال های اخیر است، ۲۴ فصل دارد که عنوان آنها به این شرح است: امام زمان (ع) کیست؟؛ نام و نسب حضرت؛ بشارات قرآن؛ بشارات احادیث نبوی؛ بشارات احادیث اهل بیت (ع)؛ آیا امام زمان (ع) به دنیا آمده است؛ چگونه از دیده ها نهان شده است؟؛ پنهانی کوتاه مدت؛ نایبان چهارگانه؛ چه کسانی در غیبت کوتاه، آن حضرت را دیده اند؛ پنهانی بلند مدت؛ چه کسانی در غیبت بلند، آن حضرت را دیده اند؟؛ چگونه تا امروز عمر کرده است؟؛ هنگام ظهور؛ اوصاف و علائم آن حضرت؛ نشانه های ظهور؛ مدعیان دروغین مهدویت و مهدی خوانده ها؛ چگونگی و محل ظهور؛ چگونگی تسلیم شدن قدرت ها؛ چگونگی حکومت به هنگام ظهور؛ جامعه در عصر ظهور؛ شمار سال های زمامداری؛ پایان زندگی آن حضرت؛ پس از آن حضرت.

۵. روزگار رهایی (ترجمه یوم؛ الخلاص)، کامل سلیمان، ۲ جلد، ترجمه: علی؛ اکبر مهدی؛ پور، چاپ سوم: تهران، آفاق، ۱۳۷۶.

کتاب یاد شده از نظر جامعیت مباحث، کثرت تتبع روایات، روانی و شیوایی نگارش و نگاهی جدید به برخی روایات قابل توجه است. عنوان های فصل های بیست گانه این کتاب به شرح زیر است: مهدی منتظر کیست؟؛ سیمای حضرت مهدی (ع)؛ میلاد مسعود؛ راز غیبت؛ استفاده از امام غایب؛ راز طول عمر؛ غیبت صغرا؛ غیبت کبرا؛ دوران حیرت؛ انتظار؛ یاران امام زمان (ع)؛ روزگار رهایی؛ فرود آمدن حضرت عیسی (ع)؛ دولت حق؛ نشانه ها؛ اهل آخرالزمان؛ نشانه های خارق العاده؛ آشوب های جهانی؛ آشوب های بیگانگان؛ انقلابی ها و شورشی ها.

در پایان چاپ فارسی این کتاب، فهرست های ارزشمندی آمده که برای پژوهشگران بسیار قابل استفاده است.

سه دیگر کتاب ها

برای آشنایی کسانی که قصد پژوهش در حوزه مباحث مهدوی را دارند، دو مجموعه حدیثی و چند کتاب؛ نامه را معرفی می کنیم:

۱. منتخب الأثر فی الإمام الثانی عشر (ع)، لطف؛ صافی گلپایگانی، ۳ جلد، چاپ اول: قم، مکتب المؤلف، ۱۴۲۲ هـ. ق.

این کتاب که برای نخستین بار در سال ۱۳۳۳ (برابر با ۱۳۷۳ هـ. ق) به چاپ رسیده، دربردارنده ۱۲۸۷ حدیث در موضوع های مختلف مرتبط با امام مهدی (ع) است که با بهره گیری از ۲۹۰ کتاب از منابع معتبر شیعه و اهل سنت مربوط به تفسیر، حدیث، عقاید، فقه، رجال، تاریخ، لغت و... نوشته شده است.

کتاب یاد شده در یازده باب و ۹۴ فصل سامان یافته و در هر باب، احادیث مرتبط با یک یا چند موضوع مشخص، جمع؛ آوری و دسته بندی شده است. مهم ترین موضوع هایی که در ابواب یازده؛ گانه کتاب بدان ها پرداخته شده، به این شرح است: خلفای دوازده؛ گانه پیامبر اکرم (ص) و اینکه تعداد آنها به تعداد نقبای بنی اسرائیل و حواری عیسی (ع) است؛ اسامی امامان دوازده؛ گانه؛ ظهور مهدی (ع)؛ اسماً، اوصاف، خصایص و شمایل آن حضرت؛ ولادت امام مهدی (ع)، کیفیت و تاریخ آن؛ حالات و معجزات امام مهدی (ع) در دوران غیبت صغرا و ذکر کسانی که در این دوران به مقام سفارت رسیدند؛ حالات و معجزات امام مهدی (ع) در دوران غیبت کبرا و ذکر

کسانی که در این دوران موفق به زیارت آن حضرت شدند؛ نشانه های ظهور و آنچه قبل از ظهور اتفاق می افتد؛ آنچه پس از ظهور امام مهدی (ع) اتفاق می افتد؛ حالات اصحاب و یاران آن حضرت؛ مدت حکومت آن حضرت پس از ظهور و کیفیت زندگی او در میان مردم وhellip؛ فضیلت انتظار فرج، تکالیف شیعه، فضیلت کسانی که آن حضرت را درک و ایشان را اطاعت کنند، کیفیت تسلیم و صلوات بر ایشان، دعاها و صلوات بر آن حضرت و....

چنان که خود نویسنده در مقدمه جلد اول تصریح می کند، وی درصدد جمع&rlm؛ آوری همه احادیث مربوط به موضوع های مختلف مرتبط با امام مهدی (ع) نبوده و در هر زمینه، تنها به بیان نمونه یا نمونه هایی از احادیث موجود بسنده کرده است.

یکی از ویژگی های مهم کتاب یاد شده این است که با استفاده از آن می توان به وجود تواتر [V] در زمینه بسیاری از موضوع های مرتبط با امام مهدی (ع) و اتفاق نظر شیعه و اهل سنت در زمینه بسیاری دیگر از این موضوع ها پی برد.

۲. معجم احادیث الامام المهدی (ع)، مؤسسة المعارف الإسلامية، تحت اشراف: علی کورانی، ۵ جلد، چاپ اول: قم، مؤسسة المعارف الإسلامية، ۱۴۱۱ ه . ق.

در این مجموعه پنج جلدی که با استفاده از ۴۰۸ کتاب از منابع تفسیری، روایی، تاریخی وhellip؛ شیعه و اهل&rlm؛ سنت تدوین شده، در مجموع، ۱۹۴۱ حدیث از احادیث پیامبر گرامی اسلام و اهل بیت در موضوع امام مهدی (ع) و مباحث مختلف مرتبط با آن حضرت، جمع&rlm؛ آوری و دسته&rlm؛ بندی شده است.

در این کتاب، ذیل هر موضوع، یک یا چند حدیث که در مصادر اولیه و متقدم ذکر شده اند، در متن آمده و در زیرنویس نیز به حدیث یا احادیث مشابهی که در همان موضوع در دیگر مصادر یافت می شود، اشاره شده است. از این رو، با احتساب احادیث مشابه، تعداد روایات این مجموعه بسیار فراتر از رقم یادشده خواهد بود.

از آنجا که در این مجال اندک، امکان معرفی همه موضوع های این کتاب وجود ندارد، تنها به معرفی اجمالی مجلدهای پنج&rlm؛ گانه این کتاب بسنده می کنیم:

جلد اول و دوم، به احادیث نقل شده از پیامبر اکرم (ص) اختصاص دارد که بیشتر از طریق اهل سنت روایت شده و در آنها ۵۶۰ حدیث در نزدیک به ۱۰۰ عنوان، دسته&rlm؛ بندی و ارائه شده است.

جلد سوم و چهارم دربردارنده نزدیک به ۸۷۶ حدیث از ائمه معصومین (ع) است. گفتنی است در این دو جلد، احادیث هر یک از امامان به طور جداگانه، دسته&rlm؛ بندی و عنوان&rlm؛ گذاری شده است.

در جلد پنجم نیز ۵۰۵ حدیث که در آنها برخی آیات قرآن به امام مهدی (ع) و موضوع های مختلف مرتبط با ایشان تفسیر و تأویل شده اند، دسته&rlm؛ بندی و ارائه شده است.

۳. در جست وجوی قائم (معرفی ۱۸۵۲ جلد کتاب پیرامون احوالات حضرت بقیه الله&rlm؛ الأعظم امام زمان (ع))، سیدمجید پورطباطبایی، چاپ اول: قم، مسجد مقدس صاحب الزمان قم (جمکران)، ۱۳۷۰.

۴. کتاب&rlm؛ نامه حضرت مهدی (ع) (معرفی بیش از ۲۰۰۰ عنوان کتاب مستقل به زبان های مختلف)، ۲ جلد، علی اکبر مهدی&rlm؛ پور، چاپ اول: قم، مؤسسه چاپ الهادی، ۱۳۷۵.

۵. دائرة المعارف موعود آخرالزمان: مآخذشناسی جامع مهدویت، زیر نظر اسماعیل شفیعی سروسستانی، ۷ جلد، چاپ اول: تهران، موعود عصر (ع)، ۱۳۸۴، ۱۳۸۶.

در این مجموعه، آثاری که از قرن چهارم تا پانزدهم هجری قمری در زمینه موضوع مهدویت و منجی&rlm؛ گرایی تألیف و منتشر شده اند (حدود ۲۰۰۰ کتاب) به ترتیب حروف الفبا معرفی و محتوای آنها توصیف شده است. در پایان هر جلد از مجلدات این مجموعه نیز فهرست های متعددی برای بازیابی بهتر اطلاعات موجود در کتاب های معرفی شده، آمده است که از آن جمله می توان به فهرست موضوعات، اعلام (اشخاص و اماکن) و کتاب های معرفی شده، اشاره کرد.

(ب) منابع دیدگاه فرهنگی اجتماعی

برخی از مهم‌ترین آثاری که با استفاده از آنها می‌توان به شناختی نسبتاً جامع از دیدگاه فرهنگی اجتماعی رسید، به شرح زیر است:

۱. خورشید مغرب (غیبت، انتظار، تکلیف)، محمدرضا حکیمی، چاپ اول: تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۲.

کتاب یاد شده در شمار محدود آثار ارزشمندی است که در سال‌های اخیر در زمینه فرهنگ مهدوی نوشته شده است.

نویسنده گران‌رلم‌&؛ مایه این کتاب در مقدمه خود بر این نکته تأکید می‌کند که «آرمان والا، در کار ابلاغ حقایق مذهبی، گسترش تربیت صحیح و برپایی قسط و عدالت بوده است، در همه شئون جامعه، به ویژه در امور اقتصادی و معیشتی برای همگان که صورت نهایی آن در حکومت مهدی (ع) تحقق خواهد یافت.» بر همین اساس، در فصل‌های مختلف کتاب به ویژه از فصل یازدهم به بعد تلاش می‌کند از جامعه ایده آل مهدوی، پلی به جامعه امروز مسلمانان بزند و راهی برای تحقق آن آرمان متعالی در دوران غیبت بیابد؛ زیرا به گفته او: «خلقی که در انتظار ظهور مصلح به سر می‌برد، باید خود صالح باشد.» عنوان فصل‌های این کتاب به شرح زیر است: میلاد؛ شمایل و سیرت؛ غیبت؛ در کتاب‌های پیشینیان؛ در کتاب‌های مسلمین (اهل سنت)؛ در کتاب‌های مسلمین (شیعه)؛ در قرآن کریم؛ در سوره قدر؛ در علوم عقلی؛ در علوم تجربی؛ در فلسفه تربیتی و سیاسی؛ غیبت مقاومت، نه غیبت تسلیم؛ انتظار؛ در طلب خورشید.

۲. درآمدی بر استراتژی انتظار، اسماعیل شفیعی سروستانی، ۳ جلد در یک مجلد، چاپ اول: تهران، موعود عصر، ۱۳۸۱-۱۳۸۳.

«در جلد اول این اثر، نگارنده از دریچه «باور مهدوی» سعی در عرضه تحلیلی کلی از اوضاع اجتماعی و فرهنگی ایران اسلامی (طی دو دهه اخیر) دارد تا پس از آن از لابه لای این اندیشه (و با توجه به شرایط ویژه تاریخی عصر حاضر)، زمینه‌های گفت‌وگو از «استراتژی انتظار» را فراهم آورد.» در جلد دوم کتاب نیز نویسنده تلاش کرده است ضرورت تدوین استراتژی و ملزومات آن را تبیین و ثابت کند که «گفت‌وگو از امام عصر (ع) و طرح استراتژی انتظار تنها طریق گذر از شرایط فعلی برای رسیدن به شهر امن منتظران و ورود به خیل طالبان و داعیان حضرت صاحب الزمان ارواحنا له الفداء است.»

عنوان‌های فصل‌های جلد اول، دوم و سوم کتاب یاد شده به شرح زیر است: چهار حرکت (چهار مرحله حیات انقلاب اسلامی ایران)؛ هفت غفلت (مهم‌ترین اموری که در سال‌های اخیر از آنها غفلت شده است)؛ استراتژی انتظار؛ استراتژی و ملزومات آن؛ چرا باید از موعود و استراتژی انتظار گفت؟؛ حجت موجه؛ عهد؛ «پرسش از غرب» تذکر درباره تاریخ آینده است؛ لزوم تفکر و تعیین وضع؛ حیات کوفی‌رلم‌&؛ وار، هدیه غرب، ما ناگزیر از پرسش بودیم، دروازه‌های عالم دینی و عالم غربی، ما و متدولوژی غرب، ولایت و ولایت؛ ولایت حق، استقبال از تاریخ فرداست و hellip&.

۳. معرفت امام زمان (ع) و تکلیف منتظران، ابراهیم شفیعی سروستانی، چاپ سوم: تهران، موعود عصر، ۱۳۹۰.

در پیش‌گفتار این کتاب، درباره اهداف تدوین و نگارش آن چنین آمده است:

در تدوین این کتاب، اهداف متعددی مورد توجه قرار گرفته است که مهم‌ترین آنها عبارتند از:

الف) عرضه اثری جامع در زمینه مهم‌ترین موضوع‌ها و مسائلی که در حوزه مباحث مهدوی مطرح بوده و در حال حاضر مورد توجه عموم مردم، به ویژه قشر تحصیل‌رلم‌&؛ کرده اعم از طلاب، دانشجویان و دانش‌پژوهان قرار گرفته است.

ب) تدوین مأخذ و منبعی متقن و قابل اطمینان برای برنامه‌سازان رسانه ملی.

ج) تبیین مبانی و اصول مورد پذیرش دیدگاه فرهنگی اجتماعی و ترسیم تصویری هرچند اجمالی از مهم‌ترین دغدغه‌های نظریه‌رلم‌&؛ پردازان این دیدگاه در برخورد با باور مهدوی و فرهنگ انتظار از یک‌رلم‌&؛ سو و موضوع‌ها و مسائل مختلف فرهنگی، سیاسی و اقتصادی موجود در جامعه از سوی دیگر.

د) تدوین متنی آموزشی که خواننده را به تدریج و بر اساس سیری منطقی، با باور مهدوی و فرهنگ انتظار، آشنا و او را برای فعالیت‌های پژوهشی و مطالعاتی عمیق‌تر و گسترده‌تر در این زمینه آماده سازد.

ه (آشنا ساختن قشرهای مختلف مردم با وظایف و تکالیفی که در عصر حاضر در برابر آخرین حجت خدا (ع) برعهده دارند.

این کتاب در هفت بخش به شرح ذیل سامان یافته است:

اول. زندگی و شخصیت امام مهدی (ع)؛

دوم. معرفت امام زمان (ع)؛

سوم. مفهوم و کارکردهای انتظار؛

چهارم. ظهور و آخرالزمان؛

پنجم. جهان پس از ظهور؛

ششم. بایسته ها و آسیب های مهدی rlm&؛ باوری؛

هفتم. جلوه های انتظار.

۴. ماه rlm&؛ نامه فرهنگی، اعتقادی و اجتماعی موعود

این مجله از سال ۱۳۷۶ تا کنون به طور مستمر منتشر شده است، این مجله در شماره های مختلف خود تلاش کرده است به مبانی اعتقادی فرهنگ مهدوی و بررسی تاریخی این موضوع بپردازد. آن گاه فرهنگ مهدوی را به عنوان یک موضوع جاری و ساری در متن اجتماع مطرح سازد. موضوعی که نسبت به هیچیک از رویدادهای سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در سطح ملی و بین المللی بی rlm&؛ اعتنا نیست و نسبت به همه آنها نظر مشخصی دارد. بر اساس دیدگاه این مجله، فرهنگ مهدوی، راهی برای خروج از بن بست های مختلف جامعه در عرصه های گوناگون است.
پی نوشت:

[۱]. مترجم این کتاب سید جواد مصطفوی و ناشر آن دفتر نشر فرهنگ اهل rlm&؛ بیت (ع) است.

[۲]. ر. ک: الکافی، ج ۸، صص ۳۶، ۲۱۲، ۲۲۱، ۲۴۱، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۸۷، ۲۹۰، ۲۹۵، ۳۰۶، ۳۱۰ و ۳۳۱.

[۳]. ر. ک: مصنفات الشیخ المفید، ج ۷.

[۴]. ر. ک: همان، ج ۳.

[۵]. ترجمه نام کتاب این است: «شناساندن پیشوایان نشانه های هدایت به مردمان».

[۶]. ر. ک: علی بن عیسی اربلی، کشف الغمّة فی معرفة الأئمّة، چاپ دوم: بیروت، دار الأضواء، ۱۴۰۵ ه. ق، ج ۱، مقدمه به قلم رضا استادی.

[۷]. «تواتر» [در لغت] یعنی یکی پس از دیگری و همراه با فاصله rlm&؛ و در اصطلاح، حدیث «متواتر»، خبر جماعتی است که سلسله روایت آن تا به معصوم در هر طبقه به حدی باشد که امکان توافق آنها بر کذب به طور عادی محال باشد و موجب علم گردد. علم rlm&؛ الحدیث (ع) پژوهشی در مصطلح الحدیث یا علم الدراية، ص ۲۳؛ ر. ک: علم rlm&؛ الحدیث و درایة الحدیث، ج ۲، ص ۳۳. خبر متواتر به لفظی، معنوی و اجمالی تقسیم شده است. «متواتر لفظی، خبری است که همه ناقلین، مضمون آن را یکسان و با الفاظ واحد ذکر نمایند و با هم تطابق لفظی دارند rlm&؛ الحدیث؛ متواتر معنوی، خبری است که همه ناقلین مضمون واحدی را با عبارات مختلف نقل می نمایند» علم rlm&؛ الحدیث؛ پژوهشی در مصطلح الحدیث یا علم الدراية، ص ۲۷. «متواتر اجمالی و آن علم اجمالی به صحت یکی از چند حدیثی

است که در یک موضوع وارد شده» علم‏الحديث و دراية الحديث، ص ۳۷.